Doktori (PhD) értekezés tézisei

A református vallási turizmus vizsgálata az Észak-Alföld régióban

Pallainé Szászfalvi Márta

Témavezető: Prof. Dr. Bartha Elek

DEBRECENI EGYETEM

Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola

Debrecen, 2024

1. *Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása*

A vallási objektumokat közismerten már évszázadok óta használják a vallásgyakorlás mellett különböző kulturális célokra is, így mint műemlékek, idegenforgalmi látványosságok közvetve jövedelemtermelő tényezőként is funkcionálnak. Az elmúlt évtizedekben jelentősen megnőtt a vallási turizmus iránti kereslet, mind a nemzetközi, mind a belföldi turizmust tekintve. A zarándokok, vallásos turisták mellett a nem vallásos turisták, kultúrturisták is nagy számban látogatják a vallási helyszíneket és a valláshoz kapcsolódó eseményeket, amit a professzionálisabb marketingeszközök mellett a spiritualitás iránti megnövekedett igény és a vallásturisztikai helyszínek egyre jobb elérhetősége is indukál. A vallási turizmus napjainkban bevételtermelő képessége mellett a szezonalitás kiküszöbölésének eszközeként funkcionál, és a turisztikai kínálat diverzifikációjával is jelentős gazdasági-társadalmi előnnyel bír. Számos gyülekezet az egyházi objektumok bemutatását, valamint a korábban kizárólag gyülekezeti alkalomként funkcionáló eseményeket a rendelkezésre álló erőforrások és a fennálló turisztikai kereslet mentén ma már, mint a vallási turizmus lehetséges alternatíváit kezeli, és igyekszik azokat vonzó turisztikai attrakcióként továbbfejleszteni, piacképes termékként értékesíteni.

A disszertáció *tematiká*ját és struktúráját a vallási turizmus fogalmának tágabb értelmezése mentén felmerülő dimenziók adják. A vallási turizmus konceptualizálása a hazai és a nemzetközi turizmusantropológiai kutatások, valamint turisztikai szervezetek vallási turizmus definícióinak bemutatása, felekezeti lehatároltságának kérdése és egyházi értelmezése mentén történik. A téma kései hazai vizsgálata miatt különösen fontos a vallási turizmusnak az általános turizmus rendszerén belül elfoglalt helyét, fejlődéstörténetével párhuzamosan bemutatni, valamint más turisztikai ágakkal való kapcsolódási lehetőségeit számba venni. Szintén az első fejezetben kerülnek bemutatásra a református vallási turizmus iránti kínálati és keresleti tényezők, ez utóbbin belül nagyobb részletességgel a motiváció tényezője.

A vizsgált desztinációkra irányuló turizmus megindulásában elvitathatatlan jelentőséggel bírnak a különböző műemlékvédelmi feltárások, mivel több település esetében közvetlenül ezekhez a feltárásokhoz köthető a helyi templomturizmus kezdete is. Ezért ezek történeti előzményeinek vizsgálata mellett mindenképpen szükséges a templomturisták érdeklődésének, valamint a turisztikai célú hasznosítás központjában álló művészet- és művelődéstörténeti értékek bemutatása. A hazai vallási turizmus népszerűségének elmúlt évtizedben tapasztalható erősödését egyértelműen segítették a turizmus Európai Uniós szintű fejlesztési keretein belül megvalósuló felújítások, amelyek a templomok helyreállítása mellett már egyértelműen teret nyújtottak a látogatóbarát fejlesztéseknek is. A különböző szintű turizmusfejlesztési stratégiákban közölt koncepciók és a pályázatok jelentősége ma már nemcsak a szakrális épületekre és a fogadóközösség működésére, de a vallási turizmus fogalmára is komoly hatást gyakorolnak. Disszertációm harmadik fejezetében ezen fejlesztéseket és stratégiákat vizsgálom meg a vallási turizmus tükrében.

Kutatásom hangsúlya a református templomturizmuson, annak makro és mikro szintű vizsgálatán, az empirikus anyag elemzésén van. Ezen belül a vallási turisták tipologizálásával, a desztinációk általános turisztikai jellemzőivel, a vallási turizmus elsődleges és másodlagos szuprastruktúrjával, valamint a templomokban zajló attrakció- és látogatómenedzsmenttel foglalkozom. A vizsgálat részét képezi a vallásturisztikai örökség megőrzésének és népszerűsítésének legújabb formái, a tematikus túraútvonalak, valamint a tudományos igénnyel mindeddig egyáltalán nem vizsgált gyülekezeti kirándulások is. Külön fejezetben foglalkozom a turizmus fejlődéstörténetét kezdetektől fogva meghatározó ünnepekkel, amelyek kiemelt turisztikai időszakként, keresleti faktorként és a hozzájuk kapcsolódó attrakciók révén fontos kínálati tényezőként is funkcionálnak, valamint a reformáció százados

évfordulóinak történeti fejlődésével és szabadidős programjaival. Végül önálló fejezetet kapott az egyre népszerűbb vallási fesztiválok és templomi koncertek vizsgálata is.

2. *Az alkalmazott módszerek vázolása*

A 2011–2022 között zajló kutatásomat a néprajz és az antropológia *módszerei* mellett a turizmus eszközei, tudományos metódusai és szakmai eredményei is jelentősen determinálják. A turisztikai szakirodalom használatát egyfelől az a diszciplináris attitűd teszi szükségessé, hogy a vallási turizmus magyarországi helyzetét alapvetően a turizmusban tevékenykedő tudományos és gyakorlati szakemberek vizsgálták, a néprajz és a kulturális antropológia területén folytatott kutatások kizárólag a búcsújárásokra, zarándoklatokra fókuszáltak. Emellett a vizsgált téma gyakorlati megvalósulásának, vagyis a református vallási turizmus adott egyházközségre ható, gazdasági és társadalmi hatásvizsgálata, illetve a templomlátogatással összefüggésben vizsgált látogatómenedzsment kérdése is igényli a turisztikai szakirodalom integrálását, a templomi kiállítások kutatása során pedig természetszerűen a muzeológia irányvonalaira és módszereire kell támaszkodnunk.

Az elsődleges adatgyűjtés, az egyes desztinációk szolgáltatásainak és termékeinek feltérképezése a helyszíni terepmunkák során végzett személyes, illetve résztvevő megfigyeléseken, valamint félig strukturált mélyinterjúkon alapult. Ez utóbbiak elsősorban a vallásturisztikai helyszínek üzemeltetéséért és a látogatók fogadásáért felelős egyházi személyzet tagjaival: lelkészekkel és gondnok-idegenvezetőkkel készültek, esetenként kiegészítve gyülekezettagok és presbiterek beszámolóival. A helyszíni vizsgálatok mellett a pályázati kiírások, dokumentációk és a fejlesztésekről megjelent beszámolók elemzésére is sor került. Az értekezés írott forrásait tekintve egyházközségi és -kerületi *jegyzőkönyvek* elsősorban a műemlékvédelmi feltárásások, a templomi berendezések, valamint az ünnepek kérdésének vizsgálata során kerültek felhasználásra. A református templomturizmus mérésében kiemelkedő forrásértékkel bírnak az *egyházi vendégkönyvek*, melyeknek komplex tudományos vizsgálatára alapvetően mindeddig nem került sor.

A református vallási turizmus vizsgálata során olyan magyarországi *helyszínek* kerültek kiválasztásra, amelyek kiemelkedő művészettörténeti értékű református templomuk révén fontos vallásturisztikai kínálattal képesek a hazai turisztikai piacon működni. Emellett olyan desztinációkat is vizsgálat alá vontam, amelyek jelentős vallásturisztikai fejlesztések vagy műemlékvédelmi feltárások révén csak az utóbbi évtizedekben váltak ismertté. Dolgozatom elsődlegesen a szatmári és a beregi református gyülekezetekben, kiemelt helyszínként *Csarodá*n, *Tákos*on, *Nagylónyá*n és *Nyírbátor*ban, illetve a debreceni Nagy- és Kistemplomban folytatott kutatásokra épül. *Debrecen* a főváros után napjainkban a legjelentősebb térségi integráló erővel bíró város Magyarországon, amely adottságaiból kifolyólag alkalmas arra, hogy a szűkebb és a tágabb régió gazdasági és kulturális központja legyen. Emellett a város meghatározó szerepet tölt be a hazai vallási turizmusban is, egyrészt, mint utazási célpont, másrészt, mint a vallási és egyházi rendezvények helyszíne. A Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030 a korábbi turisztikai régiókat, köztük a vizsgálat alapjául szolgáló *Észak-Alföld régió*t olyan – szakmai alapon meghatározott – kiemelt turisztikai fejlesztési térségekre, és azokon belül olyan meghatározott desztinációkra osztja, amelyek a beutazó és belföldi turizmus szempontjából kiemelkedő jelentőségűek, illetve célzott fejlesztések eredményeként azzá tehetőek, ezért koncentrált fejlesztésükhöz országos érdek fűződik.

Az említett desztinációk mellett számos külföldi és határontúli magyar vallásturisztikai helyszínen is lehetőségem adódott a téma elemzésére, melyeknek eredményeit az összehasonlító vizsgálatok során ismertetem. Így több határon átnyúló

fejlesztés keretén belül működő útvonal több állomását, vagyis a templomturizmus szempontjából jelentős és érdemleges települések szakrális objektumait kerestem fel. A Fekete-Körös-völgy ismert településén, *Köröstárkány*ban (Tărcaia, RO) és a tiszazugi *Cserkeszőlő*n elsődlegesen más témában folytatott kutatások eredményei is hozzájárultak a makroszintű általános megállapításokhoz.

3. *Az eredmények tézisszerű felsorolása*

Magyarországon a vallási turizmus szervezett működtetése jelentős megkésettséggel formálódott ki, és sokáig csak a zarándoklatokat értette alatta a tudományos és a szolgáltató szektor is. Ennek megfelelően a templomok turisztikai alapú használata alapvetően sporadikusnak számított. A *vallási turizmus fogalma* a nemzetközi turisztikai szervezetek meghatározásait tekintve új és újabb tényezőkkel bővült, és a kezdeti zarándoklattal való kizárólagos azonosítástól már a templomturizmus, valamint a különböző vallási eseményeken és tevékenységeken való részvétel is fogalomkörébe került.

Hazánkban a rendszerváltás előtti pártállami évtizedek ismert egyházpolitikája miatt a téma vizsgálata a kevésbé frekventált témák közé tartozott, ezért viszonylag erős megkésettséggel bontakozott csak ki. Napjainkban azonban a téma iránti fokozódó érdeklődés mentén jelentős változáson esett át a hazai meghatározás is, s a fogalmi expanzió révén egy egyre összetettebb, gyakran szűkebb és tágabb definíciókat is alkalmazó, a korábbi felekezeti lehatároltságot is elhagyó értelmezésekkel találkozhatunk, s a fogadóközösség részéről is egyre tudatosabb és differenciáltabb fogalomhasználat figyelhető meg.

A vallási turizmus kutatásának nehézségét egyrészt pontos definíciójának hiánya, másrészt piaci kiterjedése és a jellemző áramlások mérésének problémája okozza. Ezért mindenképpen szükséges egy nemzetközi és nemzeti, empirikus adatokon nyugvó, komplex, összetett keresővel ellátott adatbázis elkészítése a hazai egyházi desztinációkról, egyfelől a tudományos összehasonlító vizsgálatok, másfelől a turisták gyorsabb és tudatosabb tájékozódása érdekében.

A vallási turizmus *történet*ének kezdetei egészen az ókorig nyúlnak vissza, s a turizmus fejlődésével a vallásturisztikai attrakciók is egyre népszerűbbekké váltak. A korai protestáns vallásturisztikai formák sorában elsősorban hivatásturisztikai attrakciókat találunk, mivel összehasonlítva a katolikus vallásgyakorlók rendszeres búcsúkon vagy zarándoklatokon való részvételével, a református hívők legfeljebb az egyházközségek által szervezett hivatásturisztikai termékeken vettek részt, egyházi zsinatokon, konferenciákon, továbbképzéseken, egyesületi alkalmakon, épületavató vagy beiktatási ünnepségeken, és gyülekezeti kirándulásokon. A templomokba irányuló világi hivatásturizmus mindenkori népszerűségét a vendégkönyvek mellett a fogadóközösség tapasztalatai is alátámasztják, miszerint igen nagy számban érkeztek a különböző oktatási, közművelődési, közigazgatási intézmények, valamint magáncégek munkavállalói és vendégei.

A vallási turizmus más turisztikai ágazatokkal való kapcsolatának vizsgálata igen fontos a szakrális attrakciók hosszú távú és a profitorientált működtetése szempontjából. Megállapíthatjuk, hogy a vallásturisztikai látnivalók számos más turisztikai termékkel összekapcsolhatóak, ehhez azonban erősebb együttműködésre és keresztértékesítő tevékenységre van szükség. A vallási és a *kulturális turizmus* erőteljesebb összekapcsolódását többen azzal indokolják, hogy más katolikus hagyományú országokhoz képest hazánkban az előbbi hivatalosan, mint önálló turisztikai termék évtizedekig nem jelenhetett meg a kínálatban. Az örökség- és a vallási turizmus sikeres integrációja kapcsán kell megemlíteni a vallási jellegű, nemzeti emlékhelyeket.

Az *egészségturizmus* a testi gyógyulás mellett egyre nagyobb hangsúlyt helyez a mentális egészségre is, s egyre preferáltabb az ún. lelki wellness is, ami szintén jó kapcsolódási pontot jelent a vallási turizmus számára. A vallási és az *aktív turizmus* kooperációjában fontos szerepet töltenek be a zarándoklatok és a különböző vallási túraútvonalak, hiszen az egyes állomásokon történő megpihenés során kiváló lehetőség nyílik a vallási értékek felfedezésére, a testmozgás mellett a lelki elcsendesedésre. A vallás közismerten harmóniában van a környezettel és a természettel is, ezért a hozzájuk kapcsolódó turisztikai ágak, a vallás és az *öko-*, valamint *elvonulásturizmus* jól összefűzhetőek. Esetükben merülhetnek fel kínálati elemként a spirituális feltöltődést nyújtó templomi koncertek, a meditációs csendtúrák, és felértékelődik az elhagyott templomromok szerepe is. Itt kell szót ejteni a feltörekvő esküvőturizmusról is, melynek kiváló, „hangulatos" helyszínei a térség templomai.

Egyre jelentősebb fogyasztóvá válnak növekvő vásárlóerejük, az egyének emelkedő várható élettartama és az egészségben, aktívan eltöltött évek számának növekedése miatt a *szeniorturisták*. Ezért is egy igen komoly, kevésbé kiaknázott piaci rést jelenthetnek a gyülekezeti kirándulók fő motivációjuk alapján, főként a kulturális és a vallási turizmus fogadóközösségének. A vizsgált helyszíneken több ponton összekapcsolódik a vallási és az *ifjúsági turizmus*, s a vendégkönyvek tanúsága szerint még a pártállami évtizedekben is igen intenzív volt az ide irányuló diák- és ifjúsági csoportok templomlátogatása, főként osztálykirándulások, úttörőtáborok, nyári honismereti táborok keretében, majd a rendszerváltás után az egyházi ifjúsági csoportokat célzó turizmus is fellendült.

A vallásturisztikai termékek iránti *kereslet*et is három alapfeltétel határozza meg: a motiváció, a szabadidő és a rendelkezésre álló jövedelem. Ez utóbbit tekintve a vallási turisták fizetőképessége általában alacsonyabb más turisztikai ágak fogyasztóihoz képest. A vizsgált településre érkező turisták többsége szabadrendelkezésű jövedelmét tekintve, a fogadóközösség meglátásai szerint az erős középosztályhoz tartozik, ugyanakkor a látogatóknak legfeljebb csak 40%-a közép-, a többsége pedig iskolás- vagy nyugdíjaskorú. A turizmus *kínálat*i oldala a biztonságfaktor, mellyel kapcsolatban a vizsgált térségben jellemző turista attitűd a határmentiségtől, valamint a desztináció vélt-valós alacsony életszínvonal-küszöbe és a helyi roma kisebbségtől való félelem is. A másik fontos kínálati elem a helyi közösség fogadóképessége és -készsége, vagyis a turizmus működtetésének szervezeti feltételeit, ami az egyházak struktúrájában jelenleg még kevésbé kiforrott, valamint a többi turisztikai szervezettel való együttműködést.

A *régészeti feltárások* és *műemlékvédelmi munkálatok* jelentőségei az adott desztinációra irányuló turizmus megindulásában elvitathatatlan, mivel több település esetében közvetlenül ezekhez a feltárásokhoz köthető a helyi templomturizmus kezdete. A templomok turizmusba való sikeres integrációjában az egyházközségek vezetői meghatározó szereppel bírnak, ami az egykori falképek lemeszelése mellett a műemlékvédelmi eljárásokban való részvételükben is testet ölt. A nyírbátori templom kapcsán láthatjuk, hogy már a 17–18. században megindult a településre irányuló templomturizmus, még ha nem is a mai értelemben vett tömegturizmus formájában.

A vallási turizmus szerepe a hazai *turisztikai szervezetrendszer*en belül napjainkra egyre fontosabb lett, és jelentősen nőtt a kapcsolódó szakmai csoportosulások száma. Különösen fontos, hogy a témával kapcsolatos alaptudás elérhetővé váljon a *turisztikai képzések* során az attrakciókért felelős vezetők, szakemberek és az egyházi szereplők számára is. A vallási helyszíneken megvalósuló *fejlesztések* elsődleges célja a helyi értékmegőrzés, és a kulturális örökségvédelem, s az épületek turisztikai jellegű hasznosítása, látogatóbarát megújulása igen gyakran csak az előbbi tevékenységek finanszírozási hátterét, a rendelkezésre álló pénzügyi források sikeres lehívását és felhasználását biztosítja. A különböző szintű stratégiákban közölt *koncepciók és pályázatok* jelentősége elsősorban az adott településre és

egyházközségre gyakorolt közvetlen egzisztenciális befolyásán alapul (bevételképződés, munkahelyteremtés). Emellett közvetetten a vallási turizmus definíciójára is hatást gyakoroltak, ugyanis a megvalósult fejlesztések a tudományos szakemberek érdeklődését is a téma felé irányították, s így hozzájárultak fogalmának változásához is.

A vizsgált egyházközségek, mint fogadóközösségek konkrét, helyi turizmusfejlesztési stratégia híján még nem állítanak fel tudatosan, szakmai szempontok szerint kialakított *turisztikai célcsoportok*at. A turistákat elsősorban a helyi tapasztalatok, csoportképző sztereotípiák és a turisták esetleges önmeghatározásából származó ismeretek alapján tipologizálják. A vizsgált gyülekezetek fogadóközösségének tapasztalatai, visszaemlékezései és a vendégkönyvek tanúsága szerint a *templomturisták összetételé*t tekintve mindig is egyértelműen magasabb volt a szervezett csoportos látogatók aránya, s jóval több világi, mint egyházi csoport érkezett. Ez utóbbin belül a vendégkönyvi elemzés egyértelmű református többséget mutat, vagyis a vizsgált református vallásturisztikai helyszínek látogatása fontos szerepet játszik a felekezeti identitás erősítésében is. Nyírbátorban, Csarodán, Tákoson és Lónyán legnagyobb számban az iskolás-, az egyesületi- és a református gyülekezeti kirándulók csoportja képviselteti magát, az utóbbi kistelepüléseken pedig a kerékpárturisták fokozott jelenléte is jellemző. Ez a típus aránya viszont a városi templomlátogatók között kifejezetten alacsony. A látogatók *iskolázottság*át tekintve a térségbe érkező látogatók magasan képzettek, a többi szakmai kirándulócsoporthoz képest viszont alacsonynak tekinthető a csoportos felsőoktatási hallgatók aránya. Igen magas az ún. *körutazók* száma.

A vizsgált térség *kiinduló állomás*ait tekintve elsősorban Német-és Franciaországból, Hollandiából és Romániából érkeznek a külföldi vendégek, akiknek többsége a vendégkönyvi bejegyzések alapján nem önállóan, hanem belföldi turistával együtt, hivatás- vagy VFR-turistaként érkezik. Előbbinél kiemelkednek az egyházi, a testvérvárosi és egyetemi hivatalos nemzetközi kapcsolatok, főként a keleti régió egyetemvárosaiból érkeznek nagy számban külföldi turisták a térségbe, értelemszerűen az ottani intézményes kapcsolatok és szakmai rendezvények szabadidős programjainak keretében. A térségbe érkező belföldi turisták küldőterületeként egyértelműen kiemelkedik Budapest, Nyíregyháza és Debrecen. Megyei szinten főként a keleti országrészből, a nyugati megyék közül pedig Pest mellett Győr-Moson-Sopron megyéből érkeznek a látogatók.

A vallási turizmus *szuprastruktúrá*ját tekintve az egyéni turisták körében elsősorban a kereskedelmi, a csoportos vallási turisták között pedig a magán- és az egyéb szálláshely használata jellemző. A turisztikailag frekventált települések gyülekezetei gyakran a rendszerváltás során visszaigényelt, minimális komforttal felszerelt egyházi épületeiket kínálják fel szálláshelyül, főként az ifjúsági csoportok számára. Emellett a testvérgyülekezetekben a magán elszállásolás során igen gyakran a gyülekezeti tagok látják vendégül a gyülekezeti kirándulókat vagy az ifjúsági csoportokat. Az elmúlt évtizedekben jelentősen megnőtt az egyházi fenntartású szálláshelyek száma is. A templomok esetében a településen belüli helyzetükből adódóan, főként a városokban, általában már eleve rendelkezésre állnak a vendéglátóhelyek. A kistelepüléseken a térbeli adottságok és a szuprastruktúra kiépítetlensége miatt a vendéglátóhelyek kiválasztása determinált, s a templom szomszédságában található, a település egyetlen vendégházát keresik fel a turisták. Az infrastrukturális feltételek jelenlegi hiányos állapota kihívást jelenthet a látogatói élmény oldaláról, és mindenképpen szükség van e téren fejlesztések megvalósítására. Főként, hogy az öko- és elvonulásturizmus iránt fogékony, új fogyasztói réteg számára kiváló desztináció lehetne a vizsgált térség, ők azonban különösen igénylik a kiváló infra- és szuprastruktúrát.

A turisztikai vonzerők hosszútávú, sikeres működtetéséhez elengedhetetlen a megfelelő stratégia szerinti *attrakciómenedzsment*. A vallási turizmus a turisztikai *szezonalitás* kiküszöbölésének fontos eszköze. A vizsgált egyházi helyszínek mindegyikén szezonok szerint differenciált nyitvatartás él, tekintettel a korlátozott létszámú

humánerőforrásra. A *marketing* az egyházak körében is különös jelentőséggel bír, s a digitális fogyasztói szokások átalakulása miatt a saját online kommunikációs források különösen fontosak. A vizsgált egyházközségekben a weboldal létrehozásához igényelt technikai és annak későbbi működtetéséhez megfelelő szakképesítéssel rendelkező *humánerőforrás* alkalmazásához szükséges pénzügyi akadályai vannak.

A *látogatómenedzsment* szolgáltatások fontos célja a látogatói élmény növelése, az attrakciók hozzáférhetőségének javítása és az egyediség is. A szakrális objektumok térszerkezete és a bemutatásra szánt téma sajátossága miatt az alkalmazható *interpretáció*s eszközök köre más kulturális attrakciókhoz képest esetükben szűkebb. A látogatóbarát fejlesztéseknek köszönhetően azonban az egyházi műemlékek bemutatása is egyre differenciáltabb turisztikai szolgáltatásokat nyújt az érdeklődők számára a látványos interaktív eszközök révén. A nagyszámú hivatás- és nemzetközi turistát fogadó vonzerők számára érdemes audioguide, kioszk vagy okostelefonon is használható QR-kód vagy iBeacon, személyes részvételhez nem kötött, infokommunikációs eszközöket is alkalmazni a többletinformációt igénylő magasabban képzett belföldi vagy az idegen nyelvű leírást kereső külföldi turisták számára, ami megoldást jelent a megfelelő humánerőforrás hiányából fakadó nehézségekkel szemben.

A korábbi térbeli változások mellett a látogatók folyamatosan változó igényei és elvárásai, valamint a vallásturisztikai fejlesztések innovatív része is szükségessé tette a szolgáltatások bővítését, ami gyakran a látogatási idő meghosszabbítását is eredményező új *templomi kiállítások* létrehozását jelentette. A pályázatoknak köszönhetően rendelkezésre álló nagyobb anyagi erőforrások lehetőséget biztosítottak gazdagabb tárgyi anyaggal és látványosabb installációs elemekkel felszerelt, interaktívabb kiállítások létrehozására, amit egyre gyakrabban egészítenek ki köz- és egyházi gyűjteményektől kölcsönzött, korábban egykor az adott egyházközség tulajdonában álló tárgyakkal. A vallási turizmus előretörésével párhuzamosan a templomokban is egyre nagyobb igény mutatkozik a múzeumpedagógiai módszerek integrálására is.

A kulturális örökség újfajta megőrzési és hasznosítási lehetőségei a *tematikus túraútvonalak,* amelyek igen előnyösek a szuprastruktúrát és az attrakciómenedzsmentet tekintve kevésbé fejlett, de kulturális erőforrásokban gazdag, így a vizsgált szatmár-beregi térség számára is. A legfontosabb hazai református vallásturisztikai tematikus útvonal, amely az érdemleges szakrális műemlékek tematikus válogatása mellett már az azokhoz tartozó legfontosabb alapinformációkat is közölte, majd később konkrét túrákat is szervezett, a Középkori templomok útja. Egyre népszerűbbek a településen belüli, valamint az örökségelemek mellett egy konkrét évforduló köré szerveződő templomtúrák is.

A szabadidős és a hivatásturisztikai jellegű utazások közötti átmeneti forma a református egyházközségek többsége által rendszeresen szervezett *gyülekezeti kirándulás,* melyeknek elsődleges motivációja nem a hit és a vallásgyakorlat, hanem a turisztikai élményszerzés. Célterületüket a rendelkezésre álló pénzügyi források mellett elsősorban a valláshoz vagy a református egyházhoz kötődő látványosságok, a hivatalos programok, rendezvények és a gyülekezeti kapcsolatrendszerek determinálnak. Ez utóbbi alatt elsősorban a testvérgyülekezeti kapcsolatokat érhetjük, melyeknek kialakulása a hazai református egyház külkapcsolatainak földrajzi irányait és történeti fejlődését is tükrözi.

Az *ünnepek* kezdetektől fogva meghatározták a turizmus fejlődéstörténetét. A karácsonyi szezon kommercializált előkészületei és turisztikai hasznosíthatósága miatt természetszerűen emelkedik ki az ünnepek sorából, gazdag vallásturisztikai jellemzőket is hordozva. A húsvéti időszak utazásainak csak egy része kapcsolódik magához az ünnephez, meghatározó része alapvetően a megnövekedett szabadidő által nyújtott lehetőségek kihasználásaként funkcionál. A pünkösd a turisták körében tapasztalható alacsony ünnepélyességi fokát a populáris szimbólumok, mint vallási asszociációk hiányával és az

ünnep kevésbé ismert bibliai tartalmával magyarázhatjuk, s hogy ez az időszak régóta a vásárok és majálisok időszaka volt, ami könnyen elvonta a figyelmet az ünnep vallási jellegéről. Napjainkban pedig egyre inkább a turisztikai főszezon előtti utolsó „hosszú hétvégézés" lehetőségeként kínálkozik a fogyasztói társadalom számára.

Az egyházi és a vallási *évfordulók* napjainkban egyre számottevőbb gazdasági hasznot produkálnak a városok számára a közvetlen fogyasztás, szálláshelyek igénybevétele, révén. Az egyre erősebben „fesztivalizálódó" évfordulók, mint a reformáció 500 éves jubileuma divatos menedzsmentjükkel a fiatal generáció számára közelebb hozhatják a reformációt és a református egyházat. Az aktuális turisztikai irányzatokhoz való sikeres integráció révén pedig a nem vallásos turisták is szívesebben vesznek részt az emlékév kapcsán szervezett programokon.

A *vallási fesztiválok* átmenetet képeznek a konferencia-, a fesztivál- és a vallási turizmus között, ezért mindegyik ágazat jellemzőit magukon viselik. A résztvevőket a lelki élmény, a hitbeli megerősödés és a valahová való tartozás mellett a kognitív tényezők is befolyásolják. Emellett találkozási lehetőségként és a VFR turizmus erősítéseként is funkcionálnak. A vallási fesztiválok is egyre intenzívebb, közvetlen fogyasztást eredményeznek a befogadó települések számára, elsősorban az igénybevett szuprastruktúra révén, ugyanakkor a sikeres együttműködés révén a helyi kulturális intézmények is közvetlenül prosperálhatnak a rendezvényekből.

Az önálló turisztikai desztinációként is funkcionáló *zenei fesztiválok* Európában már az 1920-as évektől kezdve jelentős szerepet játszanak, és mára számos alkalommal a templomok is helyet adnak számukra. A vizsgált Szabolcs-Szatmár-Beregi térség legfontosabb zenei fesztiválja, az 1967-ben induló Nyírbátori Zenei Napok is már kezdetektől fogva kötődik a református templomhoz, és nagyszámú kultúrturistát vonzott a településre. Az egyik legfrekventáltabb profán templomi alkalomként kezelhetjük a *templomi koncertek*et. Keresleti tényezőiket tekintve a templomi koncertek résztvevőit elsősorban a kognitív, az esztétikai és a fiziológiai, mint kikapcsolódási tényező motiválja. Megrendezésüket befolyásoló kínálati faktorok közül elsősorban a fogadóközösség szervezeti feltételei, a turisztikai vonzerő és infrastruktúra releváns.

DEBRECENI EGYETEM
EGYETEMI ÉS NEMZETI KÖNYVTÁR
H-4002 Debrecen, Egyetem tér 1, Pf.: 400
Tel.: 52/410-443, e-mail: publikaciok@lib.unideb.hu

Nyilvántartási szám: DEENK/380/2023.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Pallainé Szászfalvi Márta
Doktori Iskola: Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10043691

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (9)

1. **P. Szászfalvi, M.**: QR-kódok és kiállítási adatbázisok a Déri Múzeumban.
   In: Történelmi és néprajzi örökségek az ókortól napjainkig : Virtuális múzeumok, internetes adattárak, gyűjtemények és használatuk lehetőségei. Szerk.: Nagy, Molnár Miklós; Köröspartí, Péter, Györffy István Nagykun Múzeum, Karcag, 221-240, 2020. ISBN: 9789637354083

2. **P. Szászfalvi, M.**: "...a boldog Reformátio emlékezetére?": A reformáció százados évfordulói Magyarországon.
   In: Tridsaťročná vojna a náboženská otázka v strednej = 30 éves háború és a valláskérdés Közép-Európában / eds Peter, Kónya; Annamária, Kónyova, Vydavatelstvo Presovskej Univerzity, Presov, 73-86, 2019. ISBN: 9788055525969

3. **P. Szászfalvi, M.**: "Tündérmező szent szépségei": A református vallási turizmus vizsgálata.
   In: Pietas et Scientia : Tanulmányok P. Szalay Emőke tiszteletére. Szerk.: P. Szászfalvi Márta; Kavecsánszki, Máté, Debreceni Egyetem, Néprajzi Tanszék : Tiszántúli Református Egyházkerület, MTA-DE Néprajzi Kutatócsoport, Debrecen, 447-470, 2019, (Studia folkloristica et ethnographica ; 76) ISBN: 9789634901570

4. **P. Szászfalvi, M.**: Attrakció- és látogatómenedzsment a református templomokban.
   In: Vallási néprajz 16. : Válogatott tanulmányok a Magyarországi Református Egyház Doktorok Kollégiuma Egyházi Néprajzi Szekciójában elhangzott előadásokból 2019. augusztus 26-27. Szerk.: Bihari Nagy Éva, Sápy Szilvia, Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar Néprajzi Tanszék, Debrecen, 167-193, 2019. ISBN: 9789634902195

5. **P. Szászfalvi, M.**: A reformáció 400. évfordulója az I. világháború árnyékában.
   In: Történelmi kataklizmák. Népmozgások, Forradalmak, rendszerváltozások és a magyar vidék. Szerk.: Barta Róbert, Csiszár Imre, Debreceni Egyetem, Debrecen, 49-84, 2017. ISBN: 9789634732297

DEBRECENI EGYETEM * Egyetemi és Nemzeti Könyvtár *

DEBRECENI EGYETEM
EGYETEMI ÉS NEMZETI KÖNYVTÁR
H-4002 Debrecen, Egyetem tér 1, Pf.: 400
Tel.: 52/410-443, e-mail: publikaciok@lib.unideb.hu

6. **P. Szászfalvi, M.**: Térszerkezet és térhasználat egy református gyülekezetben.
In: Táj és kultúra 2. Néprajzi tanulmányok a történeti Bihar megyéből. Szerk.: Keményfi Róbert, Bartha Elek, Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar Néprajzi Tanszék, Debrecen, 170-194, 2016, (Studia folkloristica et ethnographica, ISSN 0138-9882 ; 64.) ISBN: 9789634739159

7. **P. Szászfalvi, M.**: Vallási turizmus a 18. századi Magyarországon.
In: Snem roku 1715 a Uhorská spoločnosť v 18. storočí = Az országgyűlés 1715-ben és a magyar társadalom a 18. században. Szerk.: Kónya Péter, Vydavatelstvo Presovskej Univerzity, Presov, 354-369, 2016. ISBN: 9788055517445

8. **P. Szászfalvi, M.**: Az ünnepek vallásturisztikai vizsgálata a Debreceni Református Nagytemplom példáján.
In: Ünnepek, ünnepkörök történelmi és néprajzi vonatkozásai. Szerk.: Bartha Elek, Csiszár Imre, Forisek Péter, Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék, Debrecen, 215-232, 2013, (Studia Folkloristica et Ethnographica, ISSN 0138-9882 ; 57) ISBN: 9789634736394

9. **P. Szászfalvi, M.**: A szakrális tér profanizálódása a sárándi református templomban.
In: Tanulmányok Ujváry Zoltán 80. születésnapja alkalmából. Szerk.: Kavecsánszki Máté; Szászfalvi Márta, Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék, Debrecen, 153-165, 2012. ISBN: 9789630831291

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (4)

10. **P. Szászfalvi, M.**: Szakrális szépségek a református vallási turizmus szolgálatában.
Sárospataki Füzetek. 25 (1), 77-92, 2021. ISSN: 1416-9878.

11. **P. Szászfalvi, M.**: Vallásturisztikai fejlesztések az Észak-Alföld régióban.
Népr. Látóhatár. 27 (3-4.), 75-90, 2018. ISSN: 1215-8097.

12. **P. Szászfalvi, M.**: A református vallási turizmus dimenziói és a reformáció évszázados jubileumai.
Debr. Déri Múz. évkv. 30 (1), 101-128, 2017. ISSN: 0418-4513.

13. **P. Szászfalvi, M.**: A templomi kiállítások mint vallásturisztikai attrakciók.
Ethnographia. 123 (4), 439-448, 2012. ISSN: 0014-1798.

Magyar nyelvű tudományos közlemények külföldi folyóiratban (1)

14. **P. Szászfalvi, M.**: Vallásturisztikai vizsgálatok Szlovákiában.
Hist. Eccles. 5 (1), 107-135, 2014. ISSN: 1338-4341.

DEBRECENI EGYETEM * Egyetemi és Nemzeti Könyvtár *

DEBRECENI EGYETEM
EGYETEMI ÉS NEMZETI KÖNYVTÁR
H-4002 Debrecen, Egyetem tér 1, Pf.: 400
Tel.: 52/410-443, e-mail: publikaciok@lib.unideb.hu

Magyar nyelvű konferencia közlemények (1)

15. **P. Szászfalvi, M.**: "Fesztivalizálódó jubileumok": A reformáció százados évfordulói.
In: Hitélet és vallásos kultúra a Kárpát-medencében 11. : konferencia Pápán a Laczkó Dezső Múzeum, a Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményeivel és a Gróf Esterházy Károly Kastély- Tájmúzeummal közös szervezésben, 2017. augusztus 21-24. Szerk.: Pilipkó Erzsébet és Fogl Krisztián Sándor, Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém, 323-345, 2021. ISBN: 9789639938274

További közlemények

Magyar nyelvű könyvek (4)

16. Sipos, J., szerk. **P. Szászfalvi, M.**: A Kárpát-medence fazekassága egy magángyűjteményben. Déri Múzeum, Debrecen, 300 p., 2020. ISBN: 9786155560385
17. Szerk. **P. Szászfalvi, M.**, Kavecsánszki, M.: Pietas et Scientia: Tanulmányok P. Szalay Emőke tiszteletére. Debreceni Egyetem, Néprajzi Tanszék :, Debrecen, 548 p., 2019. (Studia folkloristica et ethnographica, ISSN 0138-9882 ; 76.) ISBN: 9789634901570
18. Magyari, M., Kiss, B., **P. Szászfalvi, M.**: Párhuzamosok találkozása: a magyar népi kerámia emlékei két magángyűjteményben. Déri Múzeum, Debrecen, 55p., 2018. ISBN: 9786155560217
19. Szerk. Kavecsánszki, M., **P. Szászfalvi, M.**: Tanulmányok Ujváry Zoltán 80. születésnapja alkalmából. Kapitális Kft., Debrecen, 179 p., 2012. ISBN: 9789630831291

Magyar nyelvű könyvrészletek (5)

20. Összeáll. Kavecsánszki, M., **P. Szászfalvi, M.**: P. Szalay Emőke tudományos munkássága 1971-2019.
In: Pietas et Scientia : Tanulmányok P. Szalay Emőke tiszteletére. Szerk.: P. Szászfalvi Márta; Kavecsánszki, Máté, Debreceni Egyetem, Néprajzi Tanszék : Tiszántúli Református Egyházkerület, MTA-DE Néprajzi Kutatócsoport, Debrecen, 479-512, 2019, (Studia folkloristica et ethnographica ; 76) ISBN: 9789634901570
21. **P. Szászfalvi, M.**: A református egyházi vagyon államosítása és visszaigénylése aa Nagykunságban.
In: A Nagykunság földje és népe. Szerk.: Örsi Julianna, Túrkevei Kulturális Egyesület, Túrkeve; Szolnok, 231-248, 2018, (Alföldi könyvtéka sorozat, ISSN 1785-7473 ; 13) ISBN: 9786158004633
22. **P. Szászfalvi, M.**: Nádudvar története a 20. század második felében.
In: Nádudvar monográfiája. Szerk.: Bihari-Horváth László, Bihari Szakértő Iroda, Nádudvar, 155-198, 2018. ISBN: 9786150020693

DEBRECENI EGYETEM * Egyetemi és Nemzeti Könyvtár *

DEBRECENI EGYETEM
EGYETEMI ÉS NEMZETI KÖNYVTÁR
H-4002 Debrecen, Egyetem tér 1, Pf.: 400
Tel.: 52/410-443, e-mail: publikaciok@lib.unideb.hu

23. **P. Szászfalvi, M.**: A vértesi és a sárándi református egyház szőlő- és borkultúrája. In: Észak-Bihar szőlő- és borkultúrája. Szerk.: Bihari-Horváth László, Konyár Község Önkormányzata, Debrecen, 181-203, 2010. ISBN: 9789630800105

24. **P. Szászfalvi, M.**: A zsidó ember életfordulói. In: Notitiae iuvenum : tanulmányok Ujváry Zoltán 75. születésnapjának tiszteletére. Szerk.: Kiri Edit, Kovács László Erik, Szilágyi Judit, DE-BTK HÖK, Debrecen, 143-165, 2007. ISBN: 9789634730286

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (5)

25. **P. Szászfalvi, M.**: A vallási turizmus és a szakrális tér vizsgálata a református templomokban. *Tört. Tanulm. 20*, 163-177, 2012. ISSN: 1217-4602.

26. **P. Szászfalvi, M.**: Kósa László: Művelődés, egyház, társadalom, hagyomány. *Ethnographia. 122* (4), 413-415, 2011. ISSN: 0014-1798.

27. **P. Szászfalvi, M.**, Kavecsánszki, M.: Adalékok a tánc megítéléséhez a református egyházi iratokban. *Ethnica. 10* (2), 48-52, 2008. ISSN: 1419-8177.

28. **P. Szászfalvi, M.**: A református egyházfegyelem a sárándi konzisztóriumi jegyzőkönyvek alapján. *Ethnica. 9* (2), 37-51, 2007. ISSN: 1419-8177.

29. **P. Szászfalvi, M.**: Egyházfegyelmi esetek a sárándi jegyzőkönyvekben. *Reform. Tiszánt. 15* (2-3), 10-12, 2007. ISSN: 1216-9870.

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudománymetriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2023.08.18.